

ห้องสมุด
คณะรัฐศาสตร์

ปัญหาผู้นำทางการเมืองไทย

ปัญหาผู้นำทาง การ เมือง ไทย

เส็นห์ จามริก

คณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

 เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

เค้าโครงบรรยาย
ปัญหาผู้นำทางการเมืองของไทย

ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เรื่องของผู้นำทางการเมือง อาจพิจารณากันจากแง่มุมและในระดับความคิดความเข้าใจต่าง ๆ กันไป เป็นตล่าว เราอาจใช้วัดจากความรู้สึกลง ๆ ขอให้ใครคนใด เห็นแก่ส่วนรวม (อย่างเช่น ใน "การเมืองไทย: บทสนทนา" วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓ เมษายน ๒๕๑๕) หรือศึกษาอย่างเป็นระบบแบบแผนขึ้น โดยเปรียบเทียบพื้นเพวงศ์ตระกูล อาชีพ การศึกษา (เช่น ชาลววิทย เกษตรกริร, "ผู้นำแต่ละรุ่นในประวัติศาสตร์" วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๗) หรือดูเฉพาะเจาะจงลงไปทีละมุมการเมือง เช่น ข้าราชการ สมาชิกสภาิติบัญญัติ (เช่น Likhit Dhiravegin, "The Bureaucrats' Role in Thai Politics : The Bureaucratic Polity Confirmed ?" และ "The Thai Legislators : A Study of Their Sociological Attributes", 1976) เหล่านี้ อาจจะมีส่วนพิจารณาหากถึงถึงสภาพแวดล้อมและปัญหาที่เกี่ยวข้องของอยู่มาก แต่ดูจะไม่ไค้มีการพยายามทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้งตามสมควรในแง่ของแนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำทางการเมืองและลักษณะความสัมพันธ์ต่อโครงสร้างสังคมและอำนาจ ซึ่งในทัศนะของผู้บรรยายเห็นว่า เป็นพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่งในอันที่จะแสวงหาความเข้าใจในสภาพและปัญหาที่เห็นและเป็นอยู่และที่อาจจะเป็นไปในอนาคต ในขั้นนี้ ผู้บรรยายเองคงไม่อยู่ในฐานะที่จะให้ความรู้และข้อมูลที่เกี่ยวข้องของใคร่ถวิลอย่างทีอาจคาดหวังกันไว้ และก็ยังจะต้องอาศัยอ้างอิงข้อมูลที่มีรวมทั้งจากผลงานศึกษาที่อ้างมาข้างตน อยางไรก็ตาม เพื่อประโยชน์ในแง่ของการกระตุ้นความสนใจทีอาจจะทำการศึกษาค้นคว้ากันไ้ในขั้นต่อ ๆ ไป ขอเสนอแนวและขอบข่ายสำหรับพิจารณากันในที่นี้รวม ๔ ประเด็นใหญ่ ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกันคือ .-

๑. ลักษณะโครงสร้างอำนาจในสังคมไทย
๒. ลักษณะผู้นำทางการเมืองของไทย
๓. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ-สังคม และ
๔. ปัญหาวิกฤตความชอบธรรมทางการเมือง

แต่ก่อนทีจะไปถึงประเด็นเหล่านี้ เห็นสมควรตั้งข้อสังเกตประกอบเบื้องต้นบางประการ กล่าวคือ .-

- (ก) ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างระบบผู้นำทางการเมืองกับระบบสังคม
- (ข) การแยกแยะพิจารณาระหว่างตัวผู้นำกับระบบผู้นำ เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญอันแตกต่างกันระหว่างการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำ และการเปลี่ยนแปลงที่กระทบถึงระบบผู้นำ และ
- (ค) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม อาจเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคม หรือถึงขั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงของระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงสองลักษณะนี้ย่อมจะส่งผลกระทบต่อผู้นำทางการเมืองในลักษณะที่แตกต่างกัน ประเด็นอยู่ที่จะต้องพยายามทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นควบคู่ เพื่อความเข้าใจเรื่องของผู้นำทางการเมือง

๑. ลักษณะโครงสร้างอำนาจในสังคมไทย

คิดว่าจะเป็นประโยชน์แก่ความเข้าใจ ถ้าจะเริ่มต้นจากการมองสังคมไทยในแง่เป็นสังคมราชการ (Norman Jacobs, Modernization without Development: Thailand as an Asian Case Study, 1971) ทั้งนี้ ไม่จำเป็นต้องหมายความว่า จะมองปัญหาในแบบเป็นภาพนิ่ง โดยแท้จริงแล้ว สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงขั้นรากฐานพอสมควร ซึ่งจะได้อธิบายถึงต่อไป หากแต่ว่าในแง่ของ "โครงสร้างค่านิยม" กล่าวคือ ระบบแบบแผนความสัมพันธ์ในสังคมยังคงอยู่ในรูปแบบประเพณีต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และซึ่งคงจะมีบทบาทต่อไปในอนาคต

ลักษณะของสังคมราชการ นอกเหนือไปจากระบบรวมศูนย์อำนาจโดยปราศจากพลังต้านทางสังคม-การเมืองจากรายเอกรระบบราชการอย่างที่ทราบ และเห็นกันโดยทั่วไปแล้ว ยังมีข้อพิจารณาอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบผู้นำทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง.-

๑.๑ ลักษณะการจัดแบ่งกลุ่มอันเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม อาทิ เกณฑ์แบบแบ่งตามสถานภาพเป็นหลัก ซึ่งต่างจากเกณฑ์จัดแบ่งตามรูปแบบของชนชั้น

๑.๒ ฐานะตำแหน่งทางราชการ เป็นเครื่องกำหนดสถานภาพของบุคคลและกลุ่มระบบราชการ เป็นแหล่งรวมของกลุ่มสถานภาพที่ทรงอำนาจและอิทธิพลเหนือกลุ่มมวลชน

- ๑.๓ การแบ่งแยกระหว่างกลุ่มชนผู้นำและกลุ่มชนผู้ตามค่อนข้างชัดแจ้งและเด็ดขาด
- ๑.๔ ราชการเป็นแหล่งงานอาชีพสำคัญสำหรับการไต่เต้าฐานะและอำนาจทางการเมือง
- ๑.๕ ในขณะที่เดียวกัน การแพร่ขยายการศึกษา เป็นการเปิดประตูให้กลุ่มมวลชนมีโอกาสเข้าสู่อุปสรรคราชการ แต่ก็จำกัดเป็นการเปิดโอกาสเฉพาะบุคคลที่สามารถผ่านประตูการศึกษาและการปลูกฝังอบรมอื่น ๆ ตามกฎเกณฑ์ที่กลุ่มชนผู้นำกำหนดขึ้น
- ๑.๖ กลุ่มชนผู้นำสามารถขยายตัวเติบโตขึ้นจากกระบวนการทางการศึกษาและสังคม แลกเปลี่ยนระบบแบบแผนชีวิตและวัฒนธรรมของตนเอง แยกตัวจากกลุ่มมวลชนดั้งเดิมที่เลียบเข้ามา

๒. ลักษณะผู้นำทางการเมืองของไทย

จากพื้นฐานของระบบสังคมดังกล่าว พอจะตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับระบบและลักษณะผู้นำทางการเมือง เป็นตล่าว.-

๒.๑ ผู้นำทางการเมืองของไทยมีลักษณะเป็นกลุ่มอำนาจมากกว่าชนชั้นปกครอง การแยกแยะระหว่างผู้นำ ๒ รูปแบบนี้ ไม่อาจกระทำได้โดยเด็ดขาด เป็นแต่ช่วยเน้นให้เห็นถึงฐานะที่มาของอำนาจของผู้นำซึ่งเป็นจุดสำคัญ กล่าวคือ กลุ่มอำนาจ ขึ้นสู่อำนาจด้วยการควบคุมองค์การบริหาร หรือคำสั่งทหาร ต่างจากรูปแบบของชนชั้นปกครอง ซึ่งอาศัยกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นฐานแห่งอำนาจ (T.M. Bottomore, Elites and Society, 1964)

๒.๒ ในสังคมไทย ข้าราชการประกอบเป็นกลุ่มอำนาจ กล่าวคือ เป็นกลุ่มผู้นำผู้ปกครองที่อยู่ในฐานะครองตำแหน่งฐานะอำนาจทางการเมืองซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือกัน

๒.๓ เมื่อพิจารณาในแง่ของกลุ่มอำนาจ ซึ่งรวมอยู่ในกลุ่มสถานภาพของกลุ่มผู้นำผู้ปกครองแล้ว การเปลี่ยนแปลงหรือความแตกต่างทางพันพวงตระกูล อาชีพ การศึกษา ตลอดจนวัย ดังเช่นที่วิเคราะห์ใน "ผู้นำแต่ละรุ่นในประวัติศาสตร์" ของชาญวิทย์ เกษตรศิริ

โดยแท้จริงแล้ว ก็คือ ความต่อเนื่องของระบบโครงสร้างอำนาจของสังคมาชการทั้งก่อนและหลัง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕

๒.๔ ความแตกต่าง ถ้าจะมีก็เป็นไปในข้อที่ว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ เป็นผลก่อให้เกิดปัจจัยใหม่เพิ่มขึ้นมาใน "สภาพแวดล้อมทางสังคม-การเมือง" ที่คง "สถานการณ์เดิม" อยู่นั่นเอง บรรดา ส.ส. ที่มีฐานะสนับสนุนทางการเมืองจากท้องถิ่นของตน โดยส่วนใหญ่แล้วจะ แสดงพฤติกรรมทางการเมืองในรูปของการแสวงสนับสนุนและในขณะที่เดียวกันก็ให้มีการสนับสนุน "กลุ่มอำนาจ" มากกว่าที่จะพยายามสร้างฐานอำนาจของประชาชน

๒.๕ ข้อสังเกตตาม ๒.๓ และ ๒.๔ ไม่หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ไม่ได้มีผลเปลี่ยนแปลงอะไรเสียเลย ตรงกันข้าม ๒๔๗๕ จะเป็นเรื่องของความล้มเหลวในแง่ใดก็ตาม แต่อย่างน้อยก็เป็นการจุดความคาดหวังและความต้องการทางการเมืองใหม่ขึ้นมาส่วนหนึ่งควบคู่กันไปในเวลานิยมทางการเมืองแบบของสังคมาชการ และนี่เป็นปัจจัยก่อให้เกิดการขัดแย้งในเชิงคานิยมทางการเมืองของไทยตราบจนถึงปัจจุบันนี้

๒.๖ ในกรณีใดก็ตาม คานิยมและพลังของระบบราชการ อาจถือได้ว่ายังคงเป็นใหญ่ บทบาทความสำคัญของ ส.ส. การเลือกตั้ง ตลอดจนพรรคการเมือง เป็นผลของปัญหาการแบ่งแยกและความเสื่อมโทรมภายในของระบบราชการมากกว่าเพราะพลังของสิ่งเหล่านี้เอง เพราะผลที่สุดแล้วทั้ง ส.ส. และพรรคการเมืองไทยยังขาดพลังการจัดตั้งของกลุ่มมวลชนต่าง ๆ ในท้องถิ่น การยอมรับนับถือและความสัมพันธ์ต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับฐานะสัมพันธ์ทางส่วนตัวมากกว่าอะไรอื่น

๒.๗ ในส่วนของกลุ่มธุรกิจการเงินต่าง ๆ ในภาคเอกชน นับเป็นพลังสังคมาชการเมืองที่สำคัญ แต่ก็ต่างกับกลุ่มชนชั้นกลางในสังคมตะวันตก ซึ่งในประวัติศาสตร์เป็นพลังอำนาจเผด็จการของรัฐ ในสังคมาชการแบบไทย กลุ่มธุรกิจเอกชนมีแนวพฤติกรรมหันเหไปเฝ้าทางที่จะอิงอำนาจรัฐมากกว่าและนี่เป็นเครื่องอธิบายลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอำนาจกับกลุ่มธุรกิจการเงินของไทย ในแบบที่ข้าราชการโดยเฉพาะนายทหารระดับสูงได้รับเชิญให้เข้าดำรงตำแหน่ง มีผลประโยชน์ในบริษัทธนาคารต่าง ๆ (Fred Riggs, Thailand: Modernization of Bureaucratic Polity, 1966)

๒.๘ กลุ่มอำนาจ และชนชั้น ทางการเงิน จึงประสานผลประโยชน์ และอาจจะมีผลกระทบโครงสร้างอำนาจของสังคมราชการ ดังที่จะพิจารณาดังต่อไป

๒.๙ การปฏิวัติ รัฐประหาร ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้เป็นประจำในการเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองและช่วงเวลาครองอำนาจอันยาวนาน (๓๓ ปี จาก ๔๗ ปีหลัง ๒๔๗๕) ของรัฐบาลที่อาศัยฐานการสนับสนุนทางทหารเป็นเครื่องยืนยันถึงความเป็นใหญ่ของพลังทหารในการเมืองไทย และนั่นหมายถึงค่านิยมและพฤติกรรมทางการเมืองซึ่งจะคงยึดมั่นถือมั่นอยู่ในแนวนิยมแบบทหาร ปัญหาต่าง ๆ จะมองกันใบ้เชิงของความมั่นคง ความอยู่รอดของชาติ ทวยยุทธศาสตร์ทางความคิดแบบทหารเป็นใหญ่

๒.๑๐ ประเด็นที่พิจารณา ก็คือว่า ลักษณะการยึดมั่นถือมั่นอยู่ในดูเถียวเหล่านี้จะสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองหรือไม่เพียงใด

๓. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ-สังคม

๓.๑ พิจารณาโครงสร้างเศรษฐกิจ-สังคมในแง่เป็นปัจจัยแวดล้อมที่ฐานของโครงสร้างอำนาจและระบบผู้นำทางการเมือง

๓.๒ หลังสงครามโลกครั้งที่สอง โครงสร้างเศรษฐกิจ-สังคมของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลง และอัตราการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วขึ้นตั้งแต่สมัย "ปฏิวัติ" ของจอมพลสฤษดิ์ (๒๕๐๑) จากผลของนโยบายสร้าง "ชนชั้นกลาง" และส่งเสริมการลงทุนของเอกชน (James C. Ingram, Economic Change in Thailand 1850-1970, 1971)

๓.๓ การเปลี่ยนแปลงพิจารณาได้จากข้อมูลเป็นต้นว่า

- ประชากรซึ่งเพิ่มขึ้นจาก ๑๓.๓ ล้าน (๒๔๘๐) เป็น ๒๔.๑ (๒๕๐๐), ๓๒.๗ (๒๕๑๐) และ ๔๔ ล้าน (๒๕๒๐)

- โครงสร้างผลิตภัณฑ์สาขาเศรษฐกิจต่าง ๆ พิจารณาเปรียบเทียบอัตราร้อยละ ผลิตภัณฑ์สาขาเกษตรกรรมลดลงจากร้อยละ ๕๐.๑ (๒๔๘๔) เหลือ ๓๘.๘ (๒๕๐๓)

๓๑.๘ (๒๕๑๒) และ ๒๖.๘ (๒๕๑๘) ในขณะที่ผลิตภัณฑ์สาขาอื่น ๆ ส่วนใหญ่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาขาอุตสาหกรรมกรรมการก่อสร้าง การไฟฟ้า ประปา การคมนาคมขนส่ง การธนาคาร ประกันภัย และอสังหาริมทรัพย์ รวมทั้งการบริการ

- โครงสร้างประชากรอายุ ๑๑ ปีขึ้นไปที่กระทำงานเชิงเศรษฐกิจจำแนกตามสาขาเศรษฐกิจ โดยเปรียบเทียบอัตราการขยาย ประชากรทำงานในสาขาเกษตรกรรมออกจากร้อยละ ๔๔.๘ (๒๕๕๐) เหลือ ๖๖.๖ (๒๕๑๕) แต่เพิ่มขึ้นในสาขาอื่น ๆ ทำนองเดียวกัน รวมความแล้วอัตราการขยายของการทำงานในอาชีพเกษตรมีแนวโน้มลดลงไปตามลำดับ แต่อัตราการขยายของคนในอาชีพใช้แรงงานในเมืองและในประเภทที่จัดเป็นอาชีพคนชั้นกลาง (นายจ้าง วิชาชีพ งานอิสระ ฯลฯ) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามลำดับ (ปี ๒๕๑๓ ประมาณร้อยละ ๑๑.๘ และ ๘ ตามลำดับ)

- ในสาขาเกษตรกรรมเอง โครงสร้างผลิตภัณฑ์เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากที่เคยยึดการทำนาข้าวเป็นอาชีพหลักของประเทศมา มีการเพาะปลูกพืชไร่นานานาชนิดเพิ่มขึ้นตามลำดับ (ข้าวโพด มันสำปะหลัง ปอ ฯลฯ) ปรากฏว่าเนื้อที่ดินเพาะปลูกทั้งหมดประมาณ ๘๐ ล้านไร่ ในปี ๒๕๕๓ ใช้ทำนาข้าวถึงร้อยละ ๔๘.๕ อัตราส่วนลดลงมาเป็นเพียงร้อยละ ๖๖.๓ ของเนื้อที่เพาะปลูกทั้งหมด ๒๓.๘ ล้านไร่ในปี ๒๕๑๐ ซึ่งหมายความว่า การขยายเนื้อที่เพาะปลูกรวม ๒๓.๖ ล้านไร่ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นการขยายเนื้อที่เพาะปลูกพืชไร่นานาชนิดอื่น ๆ นอกจากข้าวถึงร้อยละ ๘๕

๓.๔ การพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม เป็นไปภายใต้การกระตุ้นส่งเสริมและควบคุมของ "ทางราชการ" ซึ่งกำหนดนโยบายชัดเจนโน้มเอียงไปในทางส่งเสริมอภิสิทธิ์ของฝ่ายเจ้าของทุน เพื่อการจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักนำ และข้อนี้เป็นเครื่องอธิบายฐานะความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์และเกื้อหนุนซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มผู้นำทางการเมืองกับกลุ่มผู้นำทางเศรษฐกิจ

(Moshe Lissak, Military Roles in Modernization: Civil-Military Relations in Thailand and Burme, 1976)

๓.๕ ในขณะที่เกี่ยวกับ ผลสืบเนื่องของพัฒนาการทางเศรษฐกิจ-สังคมก็คือ เริ่มเกิดกลุ่มชนชั้นทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ซึ่งมีผลประโยชน์ลัดกันขัดแย้งกัน ทำนองเดียวกันที่เป็นไปในการพัฒนาการทางเศรษฐกิจ-สังคมทั้งหลาย

๓.๖ ในประการสำคัญ ปรากฏการณ์ที่ตามมาก็คือ การจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจขึ้นทั้งฝ่ายนายจ้าง และฝ่ายผู้ใช้แรงงาน

๔. ปัญหาวิกฤตความชอบธรรมทางการเมือง

๔.๑ แม้อำนาจและอิทธิพลทางสังคม-การเมืองโดยรากฐานจะได้มีการแจกแจงแบ่งปันระหว่างกลุ่มอำนาจและกลุ่มเศรษฐกิจ แต่ระบบผู้นำทางการเมืองของไทยยังคงดำรงฐานะความเป็นอำนาจนियมตามแบบฉบับของสังคมนายการอยู่

๔.๒ การเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยของสังคมไทย ก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตความชอบธรรม ในระบบผู้นำทางการเมืองตลอดมา ทั้งก่อนและหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ แต่ก็คงจำกัดเป็นปัญหาการต่อสู้ขัดแย้งเฉพาะภายในวงของ "ราชการ" เป็นสำคัญ ตรงกับปัญหาที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน และที่จะเป็นไปในอนาคต ซึ่งเกี่ยวข้องกับกลุ่มเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นใหม่ภายนอกพระบารมีราชการ

๔.๓ ในสังคมไทยสมัยใหม่ ถ้าหากว่าระบบผู้นำแบบ "พ่อขุน" จะยังคงได้รับความนิยมเลื่อมใสและยึดถืออยู่จริง (ทักษ์ เฉลิมเกียรติ : "ความคิดทางการเมืองของจอมพลถนอมกิตติขจร" และระบบการเมืองแบบพ่อขุนอุปถัมภ์" ใน รักเมืองไทย ๒๕๑๕) ระบบเหล่านี้ก็เห็นจะอยู่ในฐานะลำบากในการที่จัดการกับบรรดา "ลูก ๆ" ซึ่งมีฐานะเหลื่อมล้ำต่ำสูงกันมากมายและช่องว่างนับวันจะยิ่งทวีขึ้นดังเป็นที่ทราบกันดี

๔.๔ ในประการสำคัญ ฐานะความเที่ยงธรรมของความเป็น "พ่อขุน" เริ่มเป็นที่คลางแคลงกันยิ่ง ๆ ขึ้นตามลำดับในกลุ่มชนผู้เสียเปรียบในสังคม

๔.๕ โดยแท้จริง ปัญหาวิกฤตความชอบธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่มักยังเกิดขึ้นอยู่เองในวัฏจักรของพัฒนาการทางเศรษฐกิจ-สังคม ซึ่งก่อให้เกิดกลุ่มเศรษฐกิจ-สังคมที่แตกต่างกันหลากหลายและต่างก็มีการเรียกร้องกองการอันขัดแย้งและขัดแย้งแตกต่างกัน เป็นผลกระทบบึงระบบผู้นำทางการเมืองแบบอำนาจนियม (Robert Dahl, Polyarchy: Participation and Opposition, 1971)

๔.๖ ในระบบผู้นำทางการเมืองของไทย กลุ่มนายทหารยังคงถือได้ว่าเป็นกลุ่มอำนาจทางอิทธิพลที่สุด อย่างน้อยจากแง่ของพลังในการโค่นล้มทางการเมือง แต่ในสภาพแวดล้อมและปัญหาทางเศรษฐกิจ-สังคมที่เป็นอยู่ ปัญหาของผู้นำกลุ่มทหารอยู่ที่ฐานะความสามารถในการสร้างสายสัมพันธ์กับกลุ่มมวลชนอย่างเช่น กรรมกร ชาวนา ฯลฯ เพียงแต่กำลังความสามารถและประสิทธิภาพเท่านั้นไม่เป็นการเพียงพอ แต่จำเป็นต่ออาศัยความสนับสนุนของประชาชนไทย (T.M. Bottomore, Elites and Society, 1964)

๔.๗ ในแง่นี้ ถ้าจะพิจารณาฐานะและบทบาททางการเมืองของผู้นำกลุ่มทหารรุ่นปัจจุบัน เช่น พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เห็นได้ว่ามีลักษณะแตกต่างจากรุ่นก่อน ๆ อยู่ที่พยายามมีการประสานสัมพันธ์กับกลุ่มกรรมกร กลุ่มชาวนาบางพอสมควร แต่ก็ด้วยเงื่อนไขอันจำกัด เพราะเป็นการยากที่ผู้นำทางการเมืองในสังคมราชการจะยอมรับฐานะความชอบธรรมของกลุ่มเศรษฐกิจ-สังคมเหล่านี้

๔.๘ ในทำนองเดียวกัน ทิศนะของผู้นำทางราชการที่มีต่อ ส.ส. หรือพรรคการเมืองโน้มน้าวไปยังในทางที่ไม่ต้องการเห็นการเติบโตใหญ่ของกลุ่มการเมืองซึ่งถาหากดำรงอยู่ต่อเนื่องไปได้พอสมควรก็อาจมีความกล้าแข็งเป็นพลังอิสระพอที่จะท้าทายกลุ่มอำนาจในระบบราชการ ความถี่ของการปฏิวัติรัฐประหารเท่าที่เป็นมา เป็นเครื่องยืนยันถึงข้อสังเกตข้อนี้เป็นอย่างดี

๔.๙ ในประการสำคัญ ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า การเมืองช่วงที่มีรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง เท่ากับเป็นการลดบทบาทและอำนาจทางการเมืองของฝ่ายข้าราชการประจำทั้งทหารและพลเรือน ทั้งนี้โดยพิจารณาจากองค์ประกอบของคณะรัฐมนตรีเปรียบเทียบกับระหว่างการเมืองช่วงรัฐบาลรัฐประหารและช่วงรัฐบาลประชาธิปไตย (Likhit Dbiravegin, อ้างแล้ว)

๔.๑๐ กล่าวโดยย่อ วิฤกตความชอบธรรมซึ่งระบบผู้นำทางการเมืองของไทยกำลังเผชิญอยู่และอาจขยายขอบเขตออกไปดังกล่าวนี้อาจพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ในแง่เป็นปรากฏการณ์อันเป็นผลสะท้อนของวิฤกตการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในช่วงที่มีการแปรเปลี่ยนไปสู่รูปโครงสร้างเศรษฐกิจ-สังคมใหม่ และการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลกระทบต่อนฐานะของสถาบันที่เป็นอยู่และเกิดมีกลุ่มชนที่เกิเกิดขึ้นมาใหม่ เริ่มตั้งข้อเรียกร้องทางการเมือง (Seymour Lipset, Political Man, 1960)

Political Man, 1960) แนวทางที่จะเป็นไปขึ้นอยู่กับทัศนคติของกลุ่มอำนาจทางการเมือง และกลุ่มผู้นำทางเศรษฐกิจ และระดับพลังการจัดตั้งและความเติบโตใหญ่ของกลุ่มเศรษฐกิจ-สังคม ภายนอกกระบวนการ

๕. สรุป

จุดมุ่งหมายใหญ่ในการพิจารณาถึงปัญหาผู้นำทางการเมืองของไทยในที่นี้ก็คือเป็นการเสนอแนวศึกษาวิเคราะห์จากแง่ของโครงสร้างอำนาจในสังคม อันจะเป็นฐานช่วยอธิบายให้เข้าใจลักษณะของอำนาจและระบบผู้นำทางการเมืองอย่างตรงแท้ตามสมควร ไม่ใ้คงมุ่งเสนอข้อมูลหรือข่าวสารเรื่องของบุคคลหรือกลุ่มอิทธิพลกลุ่มนั้นกลุ่มนี้โดยเฉพาะซึ่งมักเป็นเรื่องที่รำลือคาดคะเนกันเสียเป็นส่วนมาก และซึ่งผู้บรรยายเองไม่อยู่ในฐานะที่จะรู้อะไรเห็น ทั้งนี้เนื่องจากเป็นระบบตามแบบฉบับของสังคมราชการและการแสวงและดำรงอำนาจแบบทหาร ซึ่งการกระทำต่างๆ เป็นเรื่องของความเร้นลับ ปราศจากการรู้เห็นของสาธารณชนในกรณีใดก็ตาม การพิจารณาศึกษาอย่างมีระบบแบบแผนคงจะพอช่วยให้สามารถค้นกรองข่าวสาร ข้อมูลทั้งหลายได้ใกล้กับความเป็นจริงขึ้นเท่าที่กล่าวมาทั้งหมด ขอให้ถือว่าเป็นแนววิธีหนึ่งเพื่อจุดมุ่งหมายสำคัญในแง่นี้

ในประการสำคัญ แนวและประเด็นที่ยกขึ้นมาคงจะทำให้เห็นถึงลักษณะการแจกแจงอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองทั้งภายในและนอกระบบราชการ ข้อที่ใครอย่าไว้ก็คือ พลังความสามารถของกลุ่มอำนาจในการแสวงและเปลี่ยนแปลงตลอดจนการรักษาอำนาจทางการเมืองนั้นเป็นเพียงซีกเดียวของปัญหาผู้นำทางการเมืองของไทยในปัจจุบัน ในค่านของกระบวนการตัดสินใจและกำหนดนโยบายซึ่งจำเป็นต่อประสานผลประโยชน์ในกลุ่มเศรษฐกิจ-สังคมต่าง ๆ ภาพของการแจกแจงอำนาจจะปรากฏให้เห็นได้ถึงบทบาทและความสำคัญของกลุ่มผู้นำท้องถิ่น กลุ่มนายทุน กรรมกร ชาวนา นักศึกษา ปัญญาชน ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรแก่การศึกษากันต่อไป ประเด็นนี้พอจะยืนยันในที่นี้ก็คือว่าอำนาจทางการเมืองโดยแท้จริงไม่ได้จำกัดอยู่แค่มือของกลุ่มอำนาจ อย่างที่มักเข้าใจกันโดยทั่วไป